

Esélyek 30 és 60 között

Hazánkban különösen a középkorúak – a gazdasági életben legaktívabbak – halandósága (mortalitása) magas. Életesélyeik vizsgálata és javítása kiemelten fontos, hiszen a korai elhalálozás nemcsak az elhunyt, hanem a közvetlen hozzátartozók és a tágabb közösség számára is súlyos csapás.

Írásunk emellett arra kíván rávilágítani, milyen kirívóan nagy különbségek vannak a Magyarországon élő középkorúak halandóságában, attól függően, hogy az emberek az ország mely vidékén élnek, és milyen az iskolai végzettségük.¹ Megjegyzendő, hogy a lakóhely kedvező vagy kedvezőtlen volta, illetve az iskolázottság mértéke éppen a közepgenerációk halandóságát differenciálja a legerőteljesebben, mégpedig a végzett munka jellegének, az abból származó jövedelemnek, valamint az életmódnak a közvetítése révén. A gyermekek és a nyugdíjasok életesélyei kevésbé függenek attól, hogy hol laknak, illetve mennyi iskolát jártak. A halandóság legátfogóbb és egyben a legkönnyebben értelmezhető mutatója a várható élettartam. Ezt az értéket nemcsak a születéstől, vagy valamely magasabb életkortól felfelé lehet értelmezni, hanem két megadott életkor által behatárolt életszakaszra vonatkozóan is (ezt nevezzük részleges várható élettartamnak). Például abból kiindulva, hogy a 30 évesek közül hányan élnek meg a 31., 32., ..., 60. születésnapjukat, ki tudjuk számítani, hogy a 30. és a 60. születésnap között (azaz 30–59 évesen) leélhető évekből (maximálisan 30 év) átlagosan hányat élnek meg az emberek?

A részleges élettartamokat a 2001-es népszámlálási népesség, valamint a népszámlálás körüli négy év (1999–2002) alatt elhunytak nem, életkor (a 30–59 évesek öt éves korcsoportjai), lakóhely (Budapest és 19 megye) és iskolai végzettség szerinti adataiból számítottuk ki. Az iskolai végzettség az országos adatok között öt fokozattal szerepel, de a részletesebb elemzés csak a legalább nyolc osztályt végzettek halandóságára terjed ki.²

A halandóság iskolázottság szerinti különbségeit attól az életkortól kezdve érdemes vizsgálni, amelynek eléréséig – legalábbis elméletileg – felsőfokú iskolai végzettség is szerezhető. Ennek a követelménynek a 30 éves alsó korhatár még a mai körülmények között – amikor a munkába állás egyre magasabb életkorra tolódik – is megfelel.

A 30–59 éves népesség megoszlása iskolai végzettség szerint
Magyarországon, 2001 (%)

	0–7 osztály	8 osztály	Szakiskola	Érettségi	Diploma	Együtt
Férfiak	2,8	24,5	35,5	22,8	14,4	100
Nők	3,7	33,4	14,7	33,1	15,1	100
Együtt	3,2	29,1	24,8	28,1	14,8	100

A két nem halandósága minden életkorban jelentősen eltér. Így van ez a közepgeneráció esetében is. A 30–60 életév között a magyar férfiak átlagosan 27,5 évet, míg a nők kerekén 29 évet éltek a 2001-es népszámlálás körüli halálozási adatok szerint.

Az iskolázottság szintje szerint jelentősek a részleges várható élettartamban kimutatható különbségek, különösen a férfiak esetében. A legfeljebb hét osztályt végzett férfiak átlagosan csaknem négy évvel élnek rövidebb ideig 30 és 60 között, mint a diplomások. A nőknél ugyanez a különbség nem éri el a két évet. Érdekes megfigyelni, hogy a szakiskolától felfelé már alig javul a nők várható élettartama: az érettségi 0,1 évnyi, a diploma pedig mindössze további 0,3 év többletet hoz. A férfiaknál az érettségi +0,3 évet, a felsőfokú végzettség pedig még egy teljes többletévet jelent. Az iskolai végzettség emelkedésével tehát jelentősen csökken a középkorú férfiak és nők életesélye közötti különbség. Ez többek között azt jelzi, hogy az iskolázatlan férfiak munkafeltételei (ide értve a munkanélküliséget is) és életmódja jobban eltér a hasonlóan kevésbé képzett nőkéitől. A „felsőbb osztályokban” lényegesen kisebbek, vagy eltűnnek a nők és a férfiak munkakörülményei közötti különbségek³, és előtérbe kerülnek a továbbra is megmaradó életmódbeli (táplálkozás, ita-
lozás, kockázat keresés/kerülés stb.) nemi jellegzetességek, illetve a biológiai különbségek.

A halandóság országon belüli (megyék, településcsoportok, budapesti kerületek szerinti) különbségei a gyakori és részletes kimutatásoknak és elemzéseknek köszönhetően széles körben ismertek. Általában elmondható, hogy Budapesten, az ország északnyugati és délkele-

A 30–60 életév között leélt évek száma iskolai végzettség szerint Magyarországon
az 1999–2002 évek átlagában (év)

	0–7 osztály	8 osztály	Szakiskola	Érettségi	Diploma	Együtt
Férfiak	25,4	25,8	27,9	28,2	29,2	27,5
Nők	27,8	28,6	29,1	29,2	29,5	29,0
Különbség	2,4	2,8	1,2	1,0	0,3	1,5

¹ A részleteket lásd: Daróczi E.–Kovács K. (2004): Halálozási viszonyok az ezredfordulón: társadalmi és földrajzi választóvonalak. KSH NKI Kutatási jelentések 77: 41–136.

² Az általános iskola 8 osztályát sem végzettek aránya a 30–59 évesek körében 2001-ben már nem érte el a 4%-ot. E csoport további bontásával az eredmények statisztikai megbízhatóságát kockáztattuk volna, ezért a 0–7 osztályt végzettek részleges várható élettartamát csak országos szinten mutatjuk ki, megyénként nem vizsgáljuk.

³ Sőt, a munkahelyi érvényesülés és a magánélet közötti konfliktusok a diplomás nőket feltehetően sokkal inkább érintik, mint a férfiakat.

Tartalom

Esélyek 30 és 60 között
Elégedett házasságok

Kitekintés

Max Planck Demográfiai Kutatóintézet

Szemle

Demográfia 2004
Történeti demográfiai évkönyv 2004
Foglalkoztatottság és munkanélküliség

ti megyékben az átlagosnál hosszabb – vagy legalább átlagos – a várható élettartam, míg az északkeleti és délnyugati régiókban az átlagosnál rövidebb. A férfiak és a nők ebben a tekintetben sem azonos módon „viselkednek”. A férfiak csoportjában nagyobbak a területi különbségek, és más a megyék sorrendje, mint a nőknél. Megyei szinten legfeljebb közepesen szoros kapcsolat mutatható ki a két nem várható élettartama között. Heves megyében például hagyományosan magas a férfiak halandósága, míg a nőké az egyik legalacsonyabb az országban. Ezek az általános megfigyelések érvényesek az általunk vizsgált részleges várható élettartam tekintetében is. Az alábbi táblázat a férfiak esélyeinek csökkenő sorrendjében mutatja mindkét nem adatait. A férfiaknál egy teljes év eltérés van Budapest és Szabolcs-Szatmár-Bereg között, míg a nőknél mindössze 0,3 év a különbség a legmagasabb várható élettartamot elért (Győr-Moson-Sopron) és a sereghajtó öt megye között.

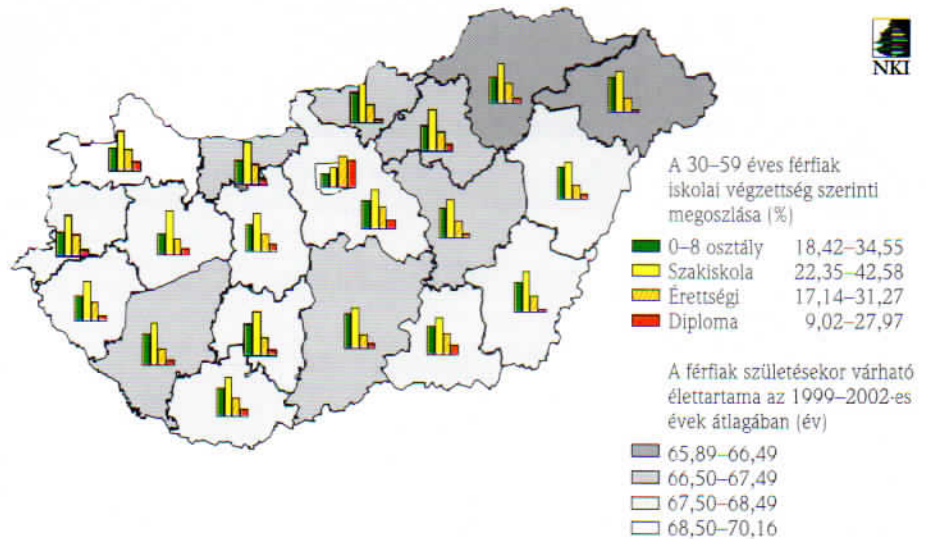
A 30–60 életév közötti leélt évek száma megyénként az 1999–2002 évek átlagában (év)

	Férfiak	Nők	Különbség
Budapest	28,0	29,0	1,0
Győr-Moson-Sopron	27,9	29,2	1,3
Fejér	27,7	29,0	1,3
Vas	27,7	29,1	1,4
Békés	27,7	29,0	1,3
Pest	27,7	29,0	1,3
Tolna	27,6	29,0	1,4
Zala	27,6	29,1	1,5
Veszprém	27,6	29,1	1,5
Baranya	27,6	29,0	1,4
Csongrád	27,6	29,0	1,4
Hajdú-Bihar	27,5	28,9	1,4
Komárom-Esztergom	27,4	28,9	1,5
Somogy	27,4	28,9	1,5
Nógrád	27,4	29,1	1,7
Jász-Nagykun-Szolnok	27,4	28,9	1,6
Heves	27,3	29,1	1,8
Bács-Kiskun	27,1	29,0	1,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	27,1	28,9	1,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg	27,0	29,0	1,9
Magyarország	27,5	29,0	1,5

A férfiak és a nők közötti különbséget – amely Budapesten a legkisebb és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legnagyobb – gyakorlatilag a férfiak várható élettartama határozza meg: a különbség a férfiak 30–60 év közötti esélyeinek csökkenésével szinte folyamatosan nő.

Kézenfekvőnek tűnik az a feltételezés, hogy a területi különbségeket elsősorban az ott élők társadalmi (például iskolai végzettség szerinti) összetétele okozza. Az első két térképünk szemléletesen mutatja, hogy országrészenként valóban jelentősek az eltérések a népesség iskolai végzettség szerinti megoszlásában.

Elképzelhető ugyanakkor az aktuális társadalmi szerkezetűtől független történelmi (ideértve a szokásokat, hagyományokat is), illetve természeti környezeti hatás, amely többé vagy kevésbé minden ott élő társadalmi réteget érint.

A 30–59 éves férfi népesség megoszlása iskolai végzettség szerint, 2001

E két hatás elválasztása érdekében a továbbiakban a lakóhely és az iskolai végzettség szerinti élettartamokat nem egymástól függetlenül, külön-külön, hanem egymással kombinálva számítottuk ki (megyéenként, nemeként és iskolatípusonként). Így módon az egyes megyéket nemcsak az ott élő középkorúak átlagos halandósági szintje szempontjából tudjuk összehasonlítani, hanem abból a szempontból is, mekkora különbségek vannak egy-egy megyén belül a különböző iskolai végzettséggel rendelkezők várható élettartama között (lásd az alsó két térképet a 3. oldalon). Ezt nevezzük a halandóság „társadalmi lejtőjének”. Ugyanakkor azt is meg tudjuk állapítani, hogy a kevésbé, vagy a magasban iskolázottak halandóságában mutatkozik-e élesebb regionális különbség, más szóval meredekebb „területi lejtő”. A kérdést úgy is megfogalmazhatjuk: milyen mértékben képes az iskolai végzettség ellensúlyozni a halandóság szintjében mutatkozó területi hátrányt, vagy a kedvező adottságú környezet az alacsony iskolai végzettséget?

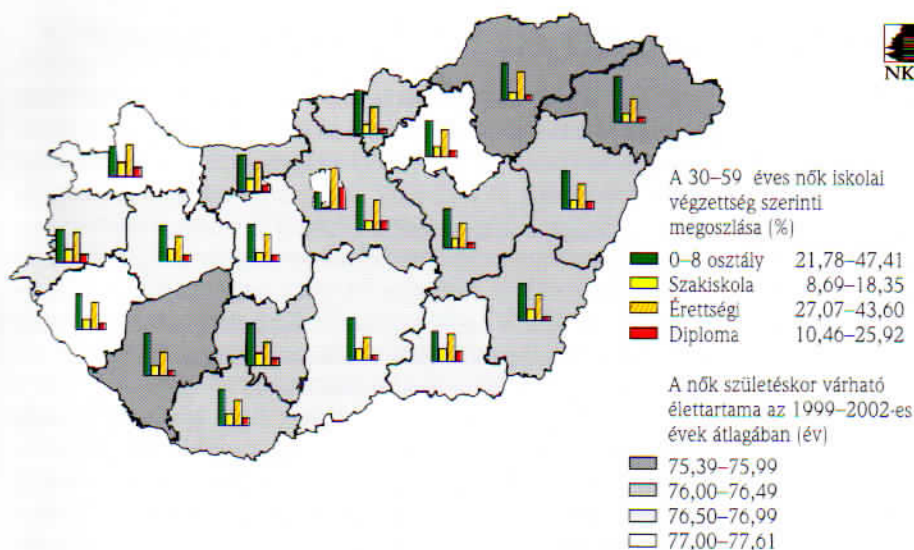
Az eredmények azt mutatják, hogy a halandóság megyék közötti különbségei korántsem csupán az ott élők társadalmi összetételéből fakadnak, hiszen az eltérések az azonos végzettségűek között is jelentősek: az alacsonyabb iskolai végzettségűektől az iskolázottabbak felé haladva csökkenő mértékben. Ez a férfiakra és a nőkre egyaránt érvényes.

A nyolc általánost végzett 30–59 évesek számára a legrosszabb életkilátásokat – nem kis meglepetésre – mindkét nem esetében Budapest kínálja. Ennek egyik lehetséges oka az, hogy ennek az iskolázottsági csoportnak Budapesten kedvezőtlenebb az itt nem vizsgált jellemzők (egészség, jövedelem, lakásvizonyok, családi kapcsolatok stb.) szerinti összetétele, mint a vidéken.¹ A megyék közötti terjedelem (a legnagyobb és a legkisebb érték közötti különbség) jelentős: a férfiaknál 2,9 év (a maximálisan leélhető 30 évnek közel 10%-a!), a nőknél 1,2 év.

A középkorú szakmunkások számára a legkedvezőbb életkilátásokat a férfiak esetében Budapest, a nőknél Zala, a legközelebb pedig mindkét nem esetében Nógrád kínálja. Az utóbbi összefüggésben lehet azzal, hogy a nógrádi szakmunkások közül sokan dolgoznak/dolgoztak ártalmas, illetve veszélyes körülmények között (bányászat, építő- és építőanyag ipar, közlekedés).

Magasabb iskolai végzettség esetében a regionális lejtő jóval enyhébb. Az érettségizett, illetve a diplomás 30–59 éves férfiak részleges várható élettartamának megyék közötti terjedelme 0,84, illetve 0,65 év. Az érettségizett férfiak életkilátásai Budapesten a leg-

¹ A nyolc osztályt végzettek budapesti csoportjának összetételét egyrészt az „rontja”, hogy a hátrányos helyzetből indulóknak Budapesten nagyobb esélyük van arra, hogy elvégezzék az általánost, másrészt az, hogy Budapesten kevesebben állnak meg ezen a szinten, mint vidéken. Budapesten a 30–59 éves férfiaknak mindössze 17%-a, a hasonló korú nőknek pedig 20%-a rendelkezik nyolc általánossal. A megyékben 22–30 és 31–40% között mozognak ezek az arányok.

A 30–59 éves női népesség megoszlása iskolai végzettség szerint, 2001

rosszabbak és Zalaiban a legjobbak, a diplomás férfiak részleges várható élettartama viszont Nógrádban a legrövidebb és Pest megyében a leghosszabb. Pest megyét csekély eltéréssel Budapest követi.

Az érettségizett és a diplomás nők esetében szinte jelentéktelenek a területi különbségek, a terjedelem 0,32, illetve 0,23 év, a megyék közötti sorrend akár véletlenszerű is lehet. Budapest az érettségizett nők számára a legrövidebb, a diplomás nők számára viszont a leghosszabb részleges várható élettartamot jelenti, ám e két véglet közötti különbség mindössze fél év. Az érettségizett nők életésélye Zalaiban a legkedvezőbb, megegyezik a Békésben lakó diplomás nőkével, ami ugyan nem nagy dicsőség, mert éppen Békésben a legkedvezőtlenebb a diplomás nők helyzete.

A diplomások és a nyolc osztályt végzettek között a vizsgált részleges várható élettartam hosszában a férfiaknál – megyétől függően – 1,6 és 4,3 év (Nógrád versus Budapest), a nőknél 0,8 és 1,7 év (ugyancsak Nógrád versus Budapest) közötti a különbség. A lejtő meredekségét lényegében az alacsony iskolai végzettségűek halandóságának szintje dönti el.

A nyolc osztályt végzett férfiak halandóságának területi különbségei kétszer, a szakiskolásoké másfélszer nagyobbak, mint az érettségizetteké. A nőknél 2,6-szoros, illetve 1,8-szeres különbséget találunk. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy ha a társadalmi státust és a lakóhelyet egyaránt figyelembe vesszük, akkor nemcsak a férfiak, hanem a nők halandóságában is jelentős eltérések adódnak.

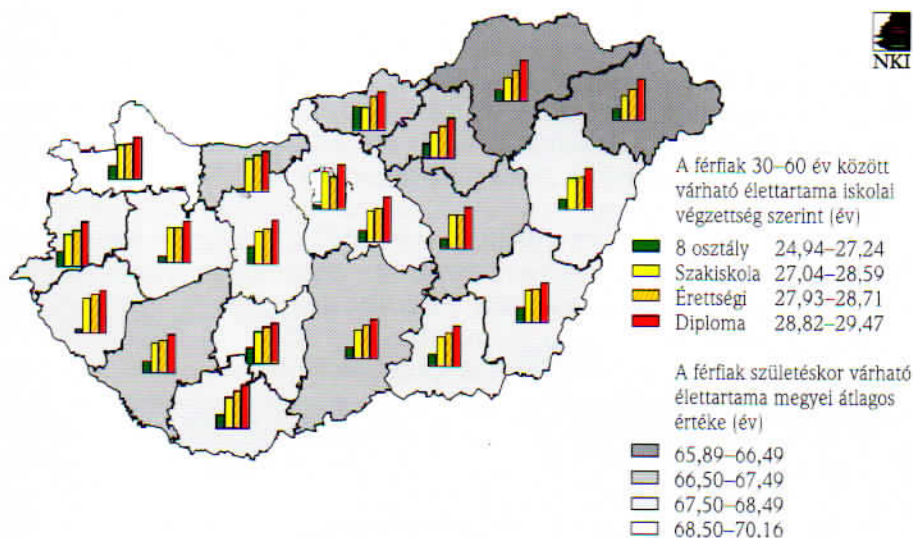
Összefoglalásképpen levonhatjuk azt a következtetést, hogy a társadalmi (esetünkben az iskolai végzettség szerinti) különbségek csökkentése az elsőrendű feladat, amelynek eredményeképpen lényeges csökkenés várható a halandóság területi különbségeiben is. Mindemellett nem elhanyagolható tény, hogy az azonos (főként az alacsony) társadalmi státusú férfiak és nők életésélyei nagy szóródást mutatnak az ország különböző területei között. Ebben egyrészt az egyes csoportok belső szerkezetének területi kü-

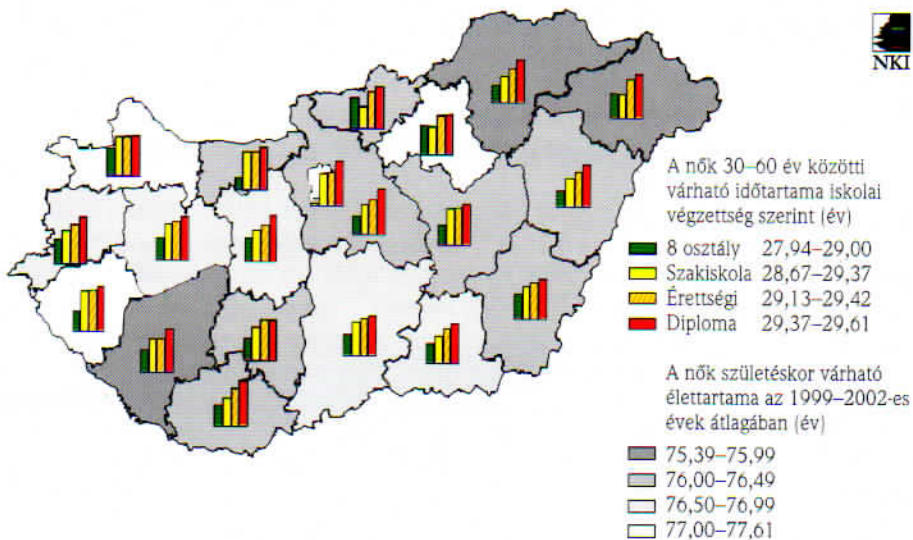
lönbségei, másrészt az itt figyelembe nem vett tényezők (például a jövedelmi viszonyok, az oktatás színvonala, a munkakörülmények, a lakáshelyzet, az egészségi ellátás minősége és elérhetősége) helyi eltérései játszanak szerepet. A várható élettartam országos szintje tehát a területfejlesztés eredményeképpen is javulhat.

A halandóság regionális és társadalmi különbségeinek csökkentése nem megoldhatatlan feladat. A teendők kézenfekvők. Kétségtelenül szükség van további oknyomozó kutatásra, de az eddigi ismeretek alapján is világos, hogy sürgős, jelentős és átfogó javulásra van szükség az oktatásban, az egészségügyben, a munkahelyi, a környezeti biztonság és higiénia területén. A kérdés természetesen az, hogy a döntéshozók hajlandók-e és képesek-e a felismerést követő adekvát cselekvésre, amelynek első lépése a társadalmi támogatottság elnyerése.

Daróczi Etelka NKI
daroczi@mailop.ksh.hu

A férfiak várható élettartama az 1999–2002 évek átlagában

A nők várható élettartama az 1999–2002 évek átlagában

Elégedett házások Németországban és Magyarországon

Cikkünkben egy német és egy magyar házaspár-panel eddigi eredményeit összehasonlító vizsgálatból közlünk ízelítőt.¹ Németországban 1988 és 2002 között követték nyomon az 1988-ban először házasságot kötött és a házasságkötésük idején gyermektelen párokat.² A magyar vizsgálat az 1990/91-ben házasságot kötött nők mintáján alapul, akiknek életútját 1991 és 2001 között kísértük figyelemmel.³ Az összehasonlító elemzés csak azokra a párokra, illetve nőkre vonatkozik, akiknek (első) házasságkötésük idejéig még nem született gyermekük, és a megfigyelt időszak végén is első házasságukban éltek, azaz házasságuk tartósnak bizonyult. A német vizsgálatban ez 14 éves, a magyarban átlagosan 11 éves időszakot jelent. A német mintából az eredetileg kiválasztott 1528 házaspár közül 565, a magyar mintából a kiinduló 3892 házaspár közül 1958 került az összehasonlítást szolgáló közös adatbázisba.

A vizsgálat fontosabb eredményei

Németországban másképp zajlik a párválasztástól a gyermek megszületéséig tartó életszakasz, mint Magyarországon. Németországban a családalapítás egy négy-hét évig tartó, szabályosan tagolt rendszert alkot, amely a következő szakaszokból áll: együtt járás; házasságon kívüli együttélés közös, de a szülőkől független háztartásban; házasságkötés; majd gyermekvállalás. Magyarországon ezek az események rövidebb idő alatt zajlanak le, és nem feltétlenül ebben a sorrendben. Gyakoribb a gyermekvállalás önálló otthon vagy külön háztartás, illetve házasság nélkül, mint a német fiataloknál.

A családot és a gyermekeket mind Németországban, mind Magyarországon nagyra értékelik a fiatal házások (nemcsak általában és mások számára, hanem saját magukra nézve is), ám a munka szerepének eltérő értékelése értékkülönbségeket jelez. Míg Németországban a család mellett a munkának is jelentős szerep jut a fiatal házaspár életében, Magyarországon a munka, illetve a szakmai előrelépés fontossága messze elmarad a családtól.

Különbségek figyelhetők meg a vallás értékelésében is a két ország között. Németországban a vallást a kérdezeteknek csupán meglehetősen alacsony hányada tartotta különösen fontosnak, ez az arány Magyarországon szignifikánsan magasabb volt.

A fenti értékek stabilnak tűnnek, hiszen 11, illetve 14 éves házasság után sem változtak meg lényegesen. Mindkét országban nőtt a munka és a karrier fontossága, a magyar családoknál némileg erősebb mértékben, mint a németeknél, így a korábbi jelentős különbségek csökkentek. Hasonló módon erősödött mindkét országban a vallás szerepe, de a vallás továbbra is hátul szerepel az értékek fontossági sorrendjében, s az országok közti különbségek e téren változatlanok maradtak.

A tartós házasságban élő magyar nők a házasságkötéskor átlagosan valamivel több gyermeket kívántak, mint német társaik, és vágyaikat a házasságkötés után inkább felfelé, mint lefelé módosították. Ez elsősorban az alacsonyabb státusú, kevésbé iskolázott, nem városban élő és a munkaerőpiacon kevésbé mobil családokra volt jellemző. Nemcsak a kívánt, hanem a megszületett gyermekek száma tekintetében is hasonló különbséget találunk a két ország között. Az

ifjú házaspár magyar nők házasságuk első 11 évében átlagosan több gyermeknek adott életet, mint a német házaspár nők 14 év alatt. Ez ki zárólag annak tulajdonítható, hogy Magyarországon fiatalabb életkorban házasodtak, és sokan már első gyermeküket várva kötötték meg a házasságot. Ha csak azokat a magyar fiatalasszonyokat hasonlítjuk össze a németekkel, akik házasságkötésük után kerültek áldott állapotba, nem találunk lényeges eltérést a megszületett gyermekek száma tekintetében a két ország között. Különbséget csak az jelent, hogy Magyarországon az első és a további gyermekek világrahozatala átlagosan néhány évvel fiatalabb életkorban történik.

A gyermekvárás időszakában Magyarországon sok fiatal pár még valamelyikük szüleivel él közös háztartásban, Németországban viszont az önálló, szülőktől független élettársi kapcsolat a jellemző. A magyar fiatalok többsége a házasságkötés előtt nem vezet saját háztartást, kevésbé van gyakorlatuk az önálló életvezetésben és az ebből adódó munka- és szerepmegosztásban.

A német párok tudatosabb családtervezőknek bizonyultak abban az értelemben, hogy nagyobb mértékben valósították meg a gyermekszámra vonatkozó eredeti elképzelésüket, és házasságuk folyamán kevésbé változtatták meg családterveiket, mint a magyarok. Igaz, a német pároknál gyakori volt a határozatlan számú (egy-két, vagy két-három) gyermek vállalására történő utalás, így bármelyik megvalósulását „terveteljesítésnek” tekintettünk.

Másfelől az eredmények arra utalnak, hogy a német családpolitikai intézkedések kevésbé hatottak a gyermekvállalásra és a családtervek pozitív irányú megváltoztatására, mint a gyakran bizonytalan, de még így is hatékonyabbnak tűnő magyar családpolitika. Itt az alacsonyabb terv és a kevesebb gyermek német gyakorlata áll szemben a magasabb családterv, több gyermek és a kívánságok pozitív irányú változásának magyar tapasztalatával.

Lényeges és figyelemreméltó eltérést találunk a termékenység társadalmi csoportok közötti különbségeiben. Míg Magyarországon az alacsony iskolai végzettségű nők vállalják a legtöbb gyermeket, s ezáltal gyakran kiszorulnak a munkaerő-piacról, addig Németországban az alapfokú végzettségűeknek születik a legkevesebb gyermekük, és munkaerő-piaci részvételük alig marad el az átlagostól. A szándékok tekintetében még hasonló a helyzet a két országban: az alacsonyabb végzettségű nők eleve kisebb családban gondolkodtak házasságuk megkötése után, mint képzetesebb nő társaik. Ám Magyarországon a kevésbé képzett nők valójában több gyermeket hoztak világra, mint amennyit tíz évvel korábban terveztek.

Az összefüggés az először szülő édesanya életkora és a gyermekek későbbi száma között mindkét országban megfigyelhető. A sokgyermekes anyák lényegesen fiatalabbak első gyermekük születésekor, mint az egy-gyermekesek, és minél később születik meg az első gyermek, annál alacsonyabb a teljes gyermekszám. Az első gyermek késői vállalása tehát kisebb végső családnagysággal párosul.

A német nők átlagos életkora első gyermekük születésekor magasabb, mint Magyarországon, s az emelkedés folytatódik. Az először szülő nők életkorának további kitolódása (30 év feletti életkorra) Németországban már nemcsak családtervezési, hanem életkori okokból is (másodlagos terméketlenség, akaratlan gyermektelenség) akadályozhatja az esetleges további gyermekek megszületését.

¹ A részleteket lásd: Kamarás-Kapitány-Vaskovics: *A tartós házasságok titka Németországban és Magyarországon*. KSH, 2005, Budapest (megjelenés előtt).

² Mivel a minta kiválasztása Németország újraegyesítése előtt, 1988-ban történt, Németország esetében minden adat, megállapítás vagy következtetés a korábbi Német Szövetségi Köztársaságra (NSZK) vonatkozik. A részleteket lásd: Rost-Rupp-Schulze-Vaskovics: *ifb-Forschungsbericht „Bamberger-Ehepaar-Panel”*, in: *ifb-Materialien* 6/2003 S.121 ff, Bamberg.

³ *Tíz évvel a házasságkötés után (az 1990–91-ben házasságot kötött nők longitudinális vizsgálata)*. KSH, 2003, Budapest.

A magyar egygyermekes anyák is idősebb korban szülik meg (első és egyetlen) gyermeküket, mint a többgyermekesek az elsőt, de a német egygyermekes anyáknál így is több évvel fiatalabbak. Esetükben tehát nem annyira az életkori korlát, mint inkább a tudatos magatartás játszhat szerepet abban, hogy végül csak egyetlen gyermeket hoznak a világra.

Azok a nők, akik a házasságkötéskor csak egy gyermeket terveznek, úgy vélekedhetnek, hogy ők ezt az egyetlen gyermeket későbbi időpontban (életkorban) is vállalhatják. Ha viszont időközben meggondolnák magukat (mégis több gyermeket szeretnének), ezt a magyar anyák inkább megtehetik (a magyar egygyermekes anyák több mint fele tízévi házasság után is tervez még gyermeket), mint a németek, akiknek már életkoruknál fogva is jóval kisebb az esélyük erre.

A fiatal német házaspárok háztartási munkamegosztási szokásai gyakran eltérnek a hagyományoktól, azaz nem különülnek el élesen a férfi és a női szerepek. Majd az első gyermek megszületése után tolódik el ez a gyakorlat a hagyományos nemi szerepek szerint elkülönülő munkamegosztás felé. A legtöbb fiatal magyar pár háztartási munkamegosztását a német mérce tradicionálisnak minősítené, mivel nálunk a feladatok éles elkülönülése jellemző a felek között. Ez a gyakorlat úgy alakult ki, hogy a férfiek egyre inkább kivonták magukat a házimunkából, és egyre több olyan munka hárul a feleségekre, amely inkább „férfimunkának” számít. Ez valószínűleg részben azzal magyarázható, hogy a magyar férfiek főállásuk mellett gyakran kényszerülnek melléktevékenységeket is végezni, így idejük nagy részét munkával töltik.

Bizonyos értelemben érthető, hogy azok a házastársak, akik tíz vagy tizenégy évvel a házasságkötés után is együtt éltek, általában elégedettek a partnerkapcsolattal és a házassággal. Ezek a párkapcsolatok mintegy „sikertörténetként” szerepelnek a feleségek szemében. A német adatfelvétel tanúsága szerint a férfiek még a feleségeknél is elégedettebbek a házasságukkal (a magyar felvétel csak a feleségeket kérdezte). Természetesen a tartósan fennmaradó házasságok sem mentesek kisebb-nagyobb konfliktusoktól, amit az általános elégedettség mellett jól jellemez az a tény, hogy a német feleségek egyötöde már foglalkozott a válás gondolatával.

Németországban a nők első gyermekük megszületése előtt lényegesen hosszabb munkaviszonyt tudhattak maguk mögött, mint magyarországi társaik. A legtöbb német feleség a házasságkötés előtt (az élettársi kapcsolat során is) huzamosan dolgozott, és munkáját a házasságkötés után is folytatta, egészen az első gyermek megszületéséig. Ez nemcsak az első gyermekek későbbi vállalásával, hanem a német nők lényegesen magasabb házassági életkorával is összefügg.

Magyarországon a házasságkötést követő bő évtizedben a nők sokkal kevesebb napot töltöttek a munkaerőpiacon, mint a németek. Kétségtelen azonban, hogy ha a magyar nők dolgoztak, ezt általában teljes munkaidőben tették, így a háztartáson kívül lényegesen munkával töltött idő különbsége a két ország között valószínűleg nem jelentős. A német nők a gyermekvállalás után rendszerint részmunkaidőben helyezkednek el.

Lényegesen eltérő lakáskörülmények jellemezték a családalapítás időszakát a két országban. Németországban a legtöbb pár hosszabb

gyűjtögető, „építkező” időszakot maga után tudva (amelybe az esetek többségében élettársi kapcsolatban eltöltött idő is tartozik), a házasságkötés idejére jó lakáskörülményeket teremtett magának (megfelelően tágas és viszonylag jó minőségű lakás). A magyar házaspárok a házasságkötés után sok esetben még valamelyik szülő háztartásában voltak kénytelenek lakni, anélkül, hogy saját háztartást vezethettek volna. Első saját lakásuk átlagosan lényegesen kisebb volt, mint a német házaspárok lakásai.

A német házaspárok esetében szoros a kapcsolat a vállalt gyermekszám és a lakásnagyság között, vagyis akik több gyermeket vállaltak, azok általában képesek az igényüknek megfelelő nagyobb lakásba költözni. A magyar többgyermekes párok viszont jellemzően nem laktak nagyobb lakásokban, mint a kevesebb gyermeket vállalók.

Feltűnő, hogy e lényeges különbségek ellenére a magyar párok – évekkel a házasságkötés után – a német családokhoz hasonló mértékben voltak elégedettek lakáskörülményeikkel. Itt is a „honnan indultunk” és „hová jutottunk” elve érvényesül a szubjektív véleményekben. A magyar lakáspolitikai körülmények között már azok a fiatal párok is elégedettek lehetnek helyzetükkel, akik önálló otthon tudnak teremteni. A német házaspárok számára magától értetődő, hogy a házasságkötéskor saját otthonnal rendelkezzenek, és a család bővülése esetén továbblépjenek. Magyarországon a gyermekek száma és a családok lakás-, foglalkoztatottsági és jövedelmi viszonya között erős negatív összefüggés tapasztalható, vagyis a gyermekszám emelkedésével lényegesen rosszabb helyzetbe kerülnek, mint a kevesebb gyermeket vállaló társaik. Még inkább igaz ez a megállapítás, ha helyzetüket a németországi sokgyermekes családokhoz viszonyítjuk. A lakáshelyzettel való elégedettséget mindkét országban mindekelőtt a lakás mérete, minősége és fekvése befolyásolja.

A német párok megoszlása a kívánt és a megszületett gyermekek száma szerint (százalék)*

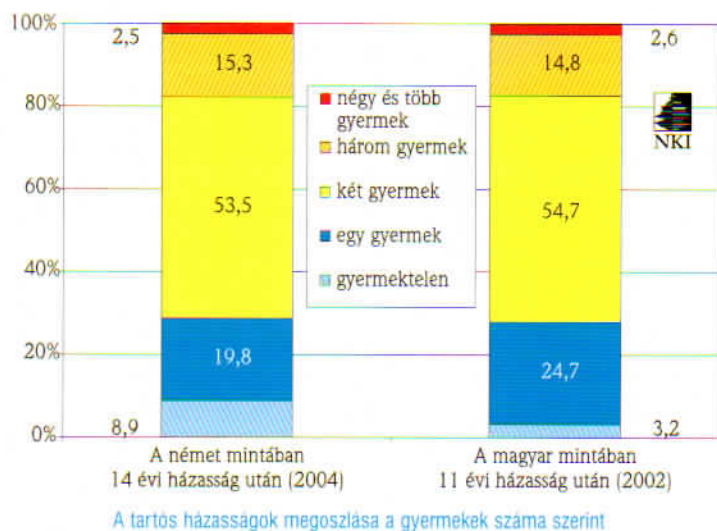
A gyermekek kívánt száma 1988-ban	A gyermekek tényleges száma 2002-ben							A válaszadók száma, fő = 100%
	Nincs	Egy	Kettő	Három	Négy	Öt	Hat	
Nem akar gyermeket	77	8	15	–	–	–	–	(13)
Egy gyermeket akar	20	56	24	–	–	–	–	(25)
Egy-két gyermeket akar	8	32	52	8	–	–	–	144
Két gyermeket akar	4	19	68	8	1	–	–	139
Két-három gyermeket akar	4	6	60	26	3	–	1	155
Három vagy több gyermeket akar	2	9	36	39	7	7	–	(44)
Nem tudja	19	22	40	16	3	–	–	(37)
A válaszadók száma, fő	(48)	110	300	86	(9)	(3)	(1)	557

*Megjegyzés: Zárójelben az alacsony (ötven alatti) esetszámok szerepelnek, ami óvatosságra int a százalékos megoszlások értelmezésekor.

A magyar párok megoszlása a kívánt és a megszületett gyermekek száma szerint (százalék)*

A gyermekek kívánt száma 1991-ben	A gyermekek tényleges száma 2001-ben							A válaszadók száma, fő = 100%
	Nincs	Egy	Kettő	Három	Négy	Öt	Hat-hét	
Nem akar gyermeket	60	–	40	–	–	–	–	(5)
Egy gyermeket akar	6	45	37	10	1	1	–	178
Két gyermeket akar	3	25	59	12	1	0	–	1285
Három vagy több gyermeket akar	2	12	53	27	5	1	0	418
Nem tudja	1	34	49	13	1	1	–	70
A válaszadók száma, fő	62	482	1072	290	(39)	(9)	(2)	1956

*Megjegyzés: Zárójelben az alacsony (ötven alatti) esetszámok szerepelnek, ami óvatosságra int a százalékos megoszlások értelmezésekor.

A fiatal házaspárok és családok jövedelmi helyzete alapvetően különbözik a két országban. Ez nemcsak a rendelkezésre álló havi nettó jövedelmekben megfigyelhető jelentős különbségre igaz, hanem a jövedelmi helyzet és a gyermekszám közötti összefüggésre is. Több gyermek vállalása mindkét országban negatívan hat a családok anyagi helyzetére. Ám ez a negatív hatás összehasonlíthatatlanabbul erő-

sebb Magyarországon. Németországban az első gyermek vállalásakor a szülők jóval idősebbek, így volt lehetőségük arra, hogy a családalapítás időszakára elfogadható anyagi és lakásfeltételeket teremtsenek, és így kezdjék közös életüket. Magyarországon az erőgyűjtés szakasza lényegesen rövidebb – sok esetben az első gyerek közvetlenül a házasságkötés után vagy ezt megelőzően születik – és az anyáknak gyakran esélyük sincs a munkaerőpiacra való visszatérésre. Ez utóbbi főleg a kevésbé képzett, hátrányos helyzetű társadalmi rétegekre igaz.

A fiatal családok igencsak eltérő életszínvonala ellenére meglehetősen hasonló a két országban a jövedelmi és anyagi helyzet szubjektív megítélése. Ez nyilván az eltérő igényszinttel és a személyes élettervek megvalósításának különböző feltételeivel függ össze. Az esetek többségében a párok Németországban és Magyarországon is kedvező változást jeleznek anyagi viszonyaikban. Megjegyzendő, hogy a tartós házasság általában nagyobb egzisztenciális biztonságot és kedvezőbb anyagi feltételeket jelent mindkét fél számára azokhoz a párokhoz képest, akiknek felbomlott a házasságuk, és újra kellett kezdeni és szervezni az életüket.

Kamarás Ferenc KSH, Kapitány Balázs NKI
és Prof. Dr. László Vaskovics Bambergi Egyetem,

Családkutató Központ

ferenc.kamaras@office.ksh.hu; kapitany@mailop.ksh.hu;

laszlo.vaskovics@sowi.uni-bamberg.de

KITEKINTÉS

Max Planck Demográfiai Kutatóintézet (MPIDR), Rostock

A Max Planck Demográfiai Kutatóintézet (*Max Planck Institute for Demographic Research*) ösztöndíjasaiként 2004 októbertől 2005 februárjáig közel öt hónapot tölthettünk Rostockban munkatársammal, Kovács Katalinnal. A Max Planck Társaság égisze alatt 1996-ban létesült kutatóhely ma már a legnagyobb nem-kormányzati demográfiai kutatóintézet a világon. Az Intézet 2003-ban új épületbe költözött, amely a Warnow folyó partján, a város hajdani ipari részén fekszik (mellette a Neptun hajógyár), és mintegy 130 ember számára nyújt igen kellemes munkakörülményeket.

Az intézmény két fő szervezeti egysége a kutatóintézet és az iskola (kutatóképzés). Maga a kutatóintézet két részlegből áll, élükön egy-egy igazgatóval. A *Division 1* kutatási területe a mortalitás, a hosszú élettartam és az öregedés, amelyet James Vaupel irányít. James Vaupel az Egyesült Államokból érkezett, ezt megelőzően a Minnesotai Egyetem professzora volt. Jelenlegi igazgatói tevékenysége mellett a Duke Egyetem (Durham, North Carolina) *Népesség, politika és öregedés programjának* igazgatója, és tanít Dániában, Odensee egyetemén is. A *Division 1* három kutatóegységet foglal magában, ezek: *A továbbélés és a hosszú élet laboratóriuma*; *A magas szintű statisztikai módszerek laboratóriuma*, valamint *Az öregedés és családindinamika kutatócsoport*. Szervezetileg ide tartozik *A statisztikai és az információszolgáltatások irodája* is.

A *Division 2* a termékenység jelenlegi trendjeire és a család változásaira összpontosít, kutatásait Jan Hoem irányítja, aki jelenlegi pozícióját megelőzően a Stockholmi Egyetem demográfia professzora volt. Részlege két kutatóegységet tartalmaz. Az egyik *A termékenység jelenlegi trendjeinek és a családindinamikának a laboratóriuma*, a másik *A reprodukció kultúráját vizsgáló független kutatócsoport*. Szervezetileg ide tartozik a *Demográfiai adatlaboratórium* is, ám ennek adatgyűjtési, rendszerezési, adattisztítási és elemzési tevékenysége mindkét részleg munkáját segíti.

Míg más demográfiai kutatóközpontokban főként alkalmazott kutatásokat végeznek, itt az alapkutatásra koncentrálnak: „Bár az Intézetben folytatott kutatómunka számos speciális témával foglalkozik, és változatos kutatási kérdéseket vet fel, minden munkát egyetlen *leitmotif* vezérel, nevezetesen az, hogy a demográfiai kutatás szigorú matematikán és statisztikán kell alapuljon,

és magába kell foglalja a rokontudományok értelmezési kereteit. Az Intézet nagy jelentőséget tulajdonít a tudományág alapvető módszereinek továbbfejlesztésére, ezen belül az eseménytörténeti elemzés foglalja el a központi helyet.” – olvasható az MPIDR honlapján.

A nyugodt és hatékony tudományos munkát a kutatóhelyektől független részlegbe szervezett komoly informatikai és adminisztratív háttér támogatja. Az Intézet saját, szakmailag lektorált, ingyenesen és korlátlanul hozzáférhető elektronikus folyóirata a *Demographic Research* (www.demographic-research.org), amely 1999 óta jelentkezik, évente átlagosan 12 számmal.

Az Intézet kifejezett célja, hogy lehetőséget adjon Európa – alkalmanként más kontinensek – különböző részeiből érkező kutatók számára közös munkára, illetve továbbképzésre. Ez utóbbi célt szolgálja a 2000-ben alapított Max Planck Nemzetközi Demográfiai Kutatóképző Iskola (*International Max Planck Research School for Demography, IMPRSD*). Az iskola tandíjmentes, a részvétel pályázat útján történik. A hallgatók részére ott-tartózkodásuk idején az Intézet – illetve részben az Európai Bizottság – ösztöndíjat biztosít, és az útiköltséget is megtéríti. Egy-egy tanfolyam sikeres elvégzéséről igazolást állít ki, ám egyetemi fokozat itt nem szerezhető. Az Iskola munkanyelve az angol, ezért a pályázat benyújtásának egyik feltétele a megfelelő szintű angol nyelvtudás. A résztvevők között egyaránt vannak PhD hallgatók és már fokozattal rendelkezők, továbbá a helyi egyetem diákjai.

Az MPIDR koordinálja – a fiatal kutatók számára kiépített – Európai Kutatási Képzési Hálózatot (*European Research Training Network*), amelyet 2002-ben nyolc európai vezető demográfiai kutatóintézet hozott létre az Európai Bizottság támogatásával. A hálózat lehetőséget biztosít PhD hallga-

Rostock: az MPIDR épülete
(a szerző felvétele)

tók és már fokozattal rendelkező fiatalok számára, hogy vezető demográfusok irányításával végezzenek kutatást és szerezzenek gyakorlatot, valamint részt vegyenek a IMPRSD tanfolyamain.

A képzés a Rostocki Egyetemen együttműködésben, téli és nyári szemeszterekben zajlik, szorosan kapcsolódva a demográfiai kutatásokhoz. A nyári szemeszterben rövid tanfolyamokon lehet részt venni, különböző képzési helyszíneken. 2005 nyarán egyhetes kurzus lesz Rostockban (a mortalitásra és az élettartamra vonatkozó demográfiai kutatások határterületeiről) és a svédországi Lund Egyetemen (a gazdasági demográfiáról történelmi perspektívában). A téli szemeszter során több 3–6 hónapos és néhány rövidebb, egy-kéthónapos kurzust indítanak. A „kínálat” évente változik, van azonban néhány kurzus, amelyet minden évben indítanak, ilyen például az eseménytörténeti elemzés.

Kovács Katalin a *Továbbélési esélyek elemzése, A demográfia valószínűségi megközelítése és az Új irányzatok a halandóság és a hosszú élettartam kutatásában* témák hallgatója volt, jómagam a *Bevezetés az eseménytörténeti elemzésbe, Az eseménytörténeti elemzés programozása*, valamint a *Kutatási eszközök és előadói készségek* tanfolyamokon vettem részt.

A 2004/2005-ös téli szemeszterben a fentiekén kívül a *demográfia valószínűségelméleti megközelítése, kvalitatív kutatás a fertilitás területén, a demográfiai változások politikai kihívásai, mérsékelt és modellek a demográfiában, a népesség öregedésének gazdasági következményei* szerepeltek a választható kurzusok között.

A tanfolyamok különböző módon zárulhatnak: egyes tanfolyamokon vizsga van, más tanfolyamokon egy-egy előadás megtartása, vagy írásbeli munka benyújtása a követelmény. Az önálló munkára nagy hangsúlyt fektetnek, minden egyes órára készülniük kell a hallgatóknak, részben a szakirodalom tanulmányozásával, részben különböző feladatok megoldásával. Minden hallgató saját kutatási programon is dolgozik – az úgynevezett mini-projekten –, amelynek témája kapcsolódik a kiválasztott tanfolyam anyagához. Kovács Katalin témája a *munkanélküliség és rokkantsági nyugdíj* volt, én pedig az *első házasság vagy élettársi kapcsolat felbomlását követő új partnerkapcsolatok kialakulását* vizsgáltam.

A mini-projekt elkészítése és a tanfolyamok párhuzamosan haladnak. Minden hallgatónak van mentora, aki az Intézet dolgozója, és a mini-projekt témájához hasonló területen dolgozik. A mentor segíti a hallgatót a mini-projekt előkészítése során felmerülő problémáinak megoldásában, tanácsokat ad a munka menetére vonatkozóan, másrészt szakmai felügyeletet biztosít, illetve a későbbiekben segíti a mini-projekt anyagának továbbfejlesztését (amelynek célja, hogy folyóirat-cikk szülessen belőle), és végül, de nem utolsósorban, a későbbiekben is biztosítja a hallgató és az Intézet közötti kapcsolattartást. Az Intézet ugyanis nem zárja le az együttműködést a tanfolyamok, illetve a mini-projekt befejezésével, mindig szem előtt tartja a későbbi közös munka lehetőségét, amivel egyik célját – egy európai demográfiai kutatói hálózat kiépülését – szolgálja.

Rostock: A vörös matrózok emlékműve
(a szerző felvétele)

Miközben az Intézetben magas színvonalú kutatás és oktatás folyik, nagy hangsúlyt helyeznek az értékelésre a munka feltételeinek és színvonalának további javítása érdekében. Az egyes tanfolyamok végén a hallgatók értékelő lapokat töltenek ki, amelyeket továbbítanak a tanároknak. A tanfolyamok előtt az Iskola dékánja, Heiner Maier minden egyes hallgatóval beszélget a tervekről, a lehetőségekről, megszervezi a mentorok és a hallgatók „egymásra találását”, és a tanfolyamok végén szintén személyes beszélgetéssel kérdezi meg a hallgatók véleményét a tapasztalataikról.

A különböző országokból érkező hallgatók beilleszkedését és munkáját minden lehetséges módon támogatják. Például lakásokat bérelnék a városban, lehetőség szerint az intézethez közel, s ezekben helyezik el a hallgatókat. Aki nem felel meg, annak természetesen segítenek más szálláslehetőséget találni. Az intézet épületében számos két-három fős iroda áll a hallgatók rendelkezésére, s az intézet könyvtárát, számítógépes lehetőségeit egyaránt használhatják. A résztvevők eligazodását az intézetben és a városban szóbeli és írásbeli tájékoztatókkal egyaránt segítik.

A munka és a tanulás mellett a személyes kapcsolatok ápolására is lehetőség nyílik. Az intézet ismerkedési estet szervez a frissen érkezett hallgatók számára, akik a karácsonyi ünnepségen is részt vehetnek. A munka és a szórakozás során a hallgatók között szakmai és baráti kapcsolatok egyaránt kialakulnak, a sokszínű, sok országból érkezett hallgatói csoport gyakran szervez egy-egy partit, kisebb-nagyobb csoportok töltik közösen a hétvégét utazással, különféle kulturális programokkal vagy éppen sportolással. Az Intézetben töltött idő így a szakmai továbbképzés mellett a legtöbb hallgató számára élményekben gazdag, szép időszakot jelent.

További információ: www.demogr.mpg.de; www.eds-demography.org*

Földházi Erzsébet NKI
foldhazi@mailop.ksh.hu

Lazítás Rostockban

SZEMLE

Demográfia 2004

A Demográfia az MTA Demográfiai Bizottsága és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet folyóirata. Megjelenik negyedévente. Szerkesztőség: Klinger András (főszerkesztő), Kamarás Ferenc (felelős szerkesztő), Hablicsek László (szerkesztő). Előfizetési díj egész évre 1196 Ft.

A Demográfia 2004-es számaiban megjelent tanulmányok és közlemények:

Császár Melinda: A kedvezménytörvény romániai gyakorlatáról – Magyar igazolvány iránti kérelmek számának alakulása • Demény Pál: Európa népességgazdasági dilemmái a huszonegyedik század kezdetén • Gödri Irén: A környező országokból érkező bevándorlók beilleszkedése Magyarországon • Gyémánt Richárd–Szondi Ildikó: Demográfiai vizsgálódások a burgenlandi magyarság körében • Hablicsek László: A nemzetközi vándorlás hatása Magyarország népességének változására • Hoóz István: A magyar nemzetiségűek vándormozgalma a Kárpát-medencében

az 1910 és 2000 között eltelt évtizedekben • Kemeny István: A magyarországi cigány népesség demográfiája • Klinger András: Differenciális demográfiai közelítések felhasználhatósága: közelítések, módszerek, példák • Kovács László: Indiai népesedési folyamatok • Tóth Pál Péter: A környező országokból Magyarországra vándorlók szocio-demográfiai összetétele és szocio-kulturális háttere • Vasile Ghetau: A romániai románok, a romániai magyar etnikai kisebbség és Magyarország demográfiai helyzetének összehasonlítása (1992–2002).

* Lapzárta után érkezett hír: 2005-ben az EAPS (ld. KorFa 2003/1–2: 10.) égisze alatt évi 24 fővel Európai Demográfiai Doktori Iskola (EDSD) indul a MPDIR szervezésében.

DEMOGRÁFIA

2004. XLVII. ÉVF.

Történeti demográfiai évkönyv 2004

Szerkesztők: Faragó Tamás és Őri Péter. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 2004, 281 oldal, 1800 Ft.

Tanulmányok:

Anna Loutfi: Patriarchal legalist utopia in late nineteenth century Hungary. A discussion of processes of "national selection" at work in the 1877 law on guardianship • Faragó Tamás: Szolgá- és cselédnépesség a történeti Magyarországon a számok tükrében az első világháború előtt • Elter András: Járványhalandóság, házasság és

piacosodás Dunabogdányban a 19. században • Pozsgai Péter: II. József népszámlálása Abaúj és Torna megyében I. A forrásközlés, a forráskritika és a feldolgozás szempontjai • Sohaja Ferenc: Zala megye népesedéstörténetének irodalma. Hangsúlyok, hiányok, hipotézisek • Veres Valér: A 16–18. századi Bihar vármegye történeti demográfiai irodalmának kritikai elemzése • Őri Péter: Pest-Pilis-Solt vármegye történeti demográfiai irodalmának összefoglalása. Eredmények, lehetséges kutatási irányok.

Ismertetések:

Az 1715. évi országos összeírás. DVD ROM. Budapest 2004 (Faragó Tamás) • Turai Tünde: Az életút végén. Szilágyborzasi öregek társadalmi helyzetének vizsgálata (Buskó Tibor László) • Christophe Duhamelle – Jürgen Schlumbohm (szerk.): Eheschließungen im Europa des 18. und 19. Jahrhunderts. Muster und Strategien (Házasságkötések a 18. és 19. századi Európában. Minták és stratégiák) (Pakot Levente) • Deborah Oxley: 'The seat of death and terror': urbanization, stunting, and smallpox ('A halál és rettegés székhelye': Urbanizáció, növekedési hátrány, himlő) (Elter András).

Foglalkoztatottság és munkanélküliség

A munkaerőpiac múltja, jelene A foglalkoztatottak főbb jellemzői

Szerzők: dr. Fóti János és dr. Lakatos Miklós. Készült az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával. Budapest, 2004, 122 és 162 oldal. A kötetek ingyenesen letölthetők a <http://konyvtar.ksh.hu> honlapról (Kiadványok, KSH kiadványok).

Az öt kötetre tervezett sorozat célja a foglalkoztatottság és a munkanélküliség kérdéseinek, a munkaerőpiaci viszonyok alakulásának bemutatása a statisztika eszközeivel. Az első kötet a magyarországi gazdasági aktivitás alapvető mutatószámait

(a foglalkoztatottak, a munkanélküliek, az inaktív keresők, az eltartottak aránya, a gazdasági aktivitás nemenként) egészen 1900-ig visszamenőleg tartalmazza, népszámlálások és reprezentatív lakossági felvételek alapján. A foglalkoztatottak nem és életkor szerinti alakulását az 1980, 1990, 1996 és 2001 években kísérhetjük nyomon. Régióként ugyanezen évekre, de korcsoportok nélkül; megyék, megyeszékhelyek és kistérségek

szerint pedig a három népszámlálási évre találhatunk foglalkoztatottsági mutatókat. Külön fejezet szól a háztartások és a családok, valamint a hátrányos helyzetű népességcsoportok közül a fogyatékkal élők és a cigány (roma) népesség foglalkoztatottságáról. Az 1995–2001 közötti néhány év aktivitási rátája (a foglalkoztatottak aránya a 15–64 éves népességben belül) az európai országok többségére és néhány jelentős tengerentúli országra szintén rendelkezésre áll.

A második kötet a foglalkoztatottak ágazati összetételére, tevékenységük jellegére (szellemi, fizikai) és foglalkozási csoportjára, iskolázottságára, foglalkozási viszonyára, munkaidejére, társadalmi rétegződésére helyezi a hangsúlyt. A történeti áttekintés itt is felöleli az 1900 és 2001 közötti népszámlálási éveket (kivéve az 1941-es népszámlálást). A részletesebb adatok (az ágazatok finomabb bontásban, korcsoport, nem, iskolai végzettség, régió és településtípus szerinti megoszlás) az utolsó három népszámlálási évre (1980, 1990, 2001) vonatkoznak. A nemzetközi kitekintés adatai az első kötethez képest ugyan hézagosabbak, de itt is megtalálhatók. Külön fejezet taglalja a közszolgáltatásban dolgozók strukturális jellemzőit. Az utolsó fejezet a foglalkoztatottak társadalmi rétegződését (a vezető beosztásúaktól a szakképzetlen munkát végzőkig kilenc kategóriában) és a hátrányos helyzetű népességcsoportok foglalkozási viszonyait tárgyalja a 2001-es népszámlálás adatai segítségével.

Mindkét kötetet grafikonok és térképek gazdagítják.

KorFa – népesedési hírlével

ISSN 1586-7684

Kiadja: a KSH Népeségtudományi Kutató Intézet

Felelős kiadó: Spéder Zsolt igazgató

Szerkesztő: Daróczi Etelka • daroczi@mailop.ksh.hu

Tipográfia és tördelés: Előfej Bt. • elofej@axelero.hu

A Szerkesztőség címe: 1149 Budapest, Angol u. 77.

Telefon: 383-3535 • Fax: 383-3111

Megjelenik évente 4 alkalommal.

